

Postavení České republiky v Mezinárodním měnovém fondu[#]

*Jana Marková**

Letos uplynulo 70. let od mezinárodní konference v Bretton-Woods, kde byly odsouhlaseny principy poválečné mezinárodní měnové spolupráce a uzavřena Dohoda o založení Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj. Dohodu, která vešla v platnost 27. prosince 1945, podepsalo i Československo. Toto členství však netrvalo dlouho a po necelých deseti letech bylo ukončeno. K jeho obnovení pak došlo až po 35 letech, konkrétně v roce 1990. Od té doby se naše postavení v Mezinárodním měnovém fondu výrazně změnilo. Zatímco v prvních letech jsme byli příjemci finanční a technické pomoci, kterou jsme využívali při prosazování ekonomických reforem, v současné době se naopak více počítá s naší aktivní účastí při dosahování makroekonomické a finanční stability v mezinárodním měřítku.

Záměrem této statě je poskytnout informace o našem prvním členství v bretton-woodských institucích a důvodech jeho ukončení. Dále bude pozornost věnována současnému postavení České republiky v Mezinárodním měnovém fondu, a to jak v kontextu soudobých problémů světové ekonomiky, na jejichž řešení se MMF podílí, tak i vlastních problémů, se kterými se tato instituce potýká.

Byli jsme při zakládání Mezinárodního měnového fondu

Historie Mezinárodního měnového fondu sahá do předválečného období poznamenaného hospodářskou krizí, která dopadla na všechny státy světa. Tato krize svými negativními projevy, jak v ekonomické tak i sociální oblasti, byla doprovázena i krizí měnovou. Opuštění vazby emitovaných bankovek na zlato a devalvace většiny měn vyvolaly nedůvěru v národní měny a narušily vzájemné zahraničně obchodní vztahy. Na nepříznivé důsledky hospodářské krize, reagovaly jednotlivé země zaváděním protekcionistických opatření, jejichž cílem bylo zmírnit dopady krize na jejich vnitřní ekonomiky. Rozšiřoval se tak okruh různých forem státních zásahů v oblasti vnějších vztahů, což mělo za následek omezování zahraničněobchodní spolupráce. Spolu s umělým snižováním hodnoty vlastní měny, motivované snahou o zvyšování konkurenceschopnosti domácích výrobků na světových trzích, to vedlo k dalšímu prohlubování krize a k všeobecnému úpadku. Právě protekcionistická opatření byla hlavním důvodem toho, proč krize trvala tak dlouho a měla tak devastující dopady na jednotlivé země.

Analýza příčin a důsledků krize plně odhalila absenci mezinárodní měnové spolupráce a přispěla k poznání nutnosti koordinovaného postupu jednotlivých zemí při řešení krizových problémů.

Pod vlivem výše uvedených skutečností byla již v průběhu druhé světové války věnována značná pozornost poválečnému mezinárodnímu měnovému uspořádání. Jeho základy byly položeny na konferenci konané ve dnech 1. až 22. července 1944 v americkém městečku Bretton-Woods. Cílem konference bylo dohodnout a nastolit takový mezinárodní měnový systém,

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP100040.

^{*} Doc. Ing. Jana Marková, CSc. – docentka; Katedra měnové teorie a politiky, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <markovaj@vse.cz>; Katedra financí a ekonomie, Bankovní institut vysoká škola, Nárožní 2600/9, 158 00 Praha 5; <markova@mail.bivs.cz>.

kteř by podporoval rozvoj mezinárodního obchodu, zajišťoval stabilitu mezinárodních hospodářských vztahů a vytvářel tak atmosféru vzájemné důvěry.

Konference se konala za účasti 300 delegátů ze 45 zemí. Početně největší byla delegace USA vedená ministrem Henry Morgenthauem. Československo bylo zastoupeno pětičlennou delegací vedenou ministrem financí exilové vlády Ladislavem Feierabendem. V naší delegaci byli dále Jan Viktor Mládek, přednosta měnového odboru ministerstva financí, Antonín Basch a Ervin Exner, oba profesori národního hospodářství a přednosta hospodářské služby československého velvyslanectví v USA Josef Hanč. Přítomna byla i delegace Sovětského svazu. Na konferenci nebyli přizváni zástupci neutrálních států a také Německa a Japonska. (Vencovský, 2000)

Všichni členové naší delegace se zúčastnili i řady jednání, která předcházela bretton-woodské konferenci, a na které bylo přizváno jen omezené množství expertů z budoucích členských zemí bretton-woodských institucí. (Sucharda, 1991)

Při všech jednáních se prakticky vycházelo ze dvou návrhů, které byly oficiálně uveřejněny v letech 1942 a 1943 – britského (Keynesův plán) a amerického (Whiteův plán). Rozdíly mezi ekonomikami těchto dvou zemí se v průběhu druhé světové války výrazně prohloubily, což se odrazilo v jimi navrhovaných projektech poválečné mezinárodní měnové spolupráce. Charakteristikou obou uvedených koncepcí, která vypovídá o náročnosti jednání, se zabývá Bakule, 1976, 2001; Horsefield, 1969; Sucharda, 1979; Solomon, 1982; Vencovský, 2000; Marková, 2006. Velice výstižně vyjádřil podstatu předložených návrhů Bakule (2001, s. 7), když napsal: „*Uvedené plány ve své podstatě možno charakterizovat jako plány egoistické, neboť odrážely nejen výše uvedené retrospektivní a perspektivní pohledy, ale i tehdejší vlastní zájmy Spojených států amerických jako výrazně věřitelské země, a vlastní zájmy Spojeného království jako výrazně dlužnické země. Protože v těchto situacích nabývá vrchu věřitel, v procesu formování Mezinárodního měnového fondu převážily stanoviska a postoje Whiteovy koncepce.*“

Společným rysem předložených koncepcí byla snaha vytvořit takový systém mezinárodní měnové spolupráce, který by nespočíval pouze v pořádání pravidelných mezinárodních konferencí, ale opíral by se o činnost stálé instituce, jako základny pro trvalou spolupráci v oblasti mezinárodních měnových a finančních vztahů. Po řadě diskusí nad oběma navrženými projekty byla přijata koncepce, ve které převážily americké návrhy. Šlo o koncepci opírající se zlatu a americký dolar, systém pevných měnových kursů a zásadu návratnosti a podmíněnosti ve finančních vztazích.

Nad dodržováním dohodnutých principů měnového uspořádání měly dohlížet nově vytvořené instituce – Mezinárodní měnový fond (*International Monetary Fund*) a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (*International Bank for Reconstruction and Development*), která vešla do povědomí jako Světová banka (*World Bank*). Dohoda o založení těchto institucí (*The Articles of Agreement*) vešla v platnost 27. prosince 1945, poté co ji ratifikoval dostatečný počet zemí. Podle ustanovení Dohody to mělo být v tom okamžiku, kdy ji podepíší státy, jejichž podíl na celkovém objemu kvót bude alespoň 65 %. Země, které podepsaly Dohodu do uvedeného data, jsou považovány za „původní členy“. Bylo to 29 z celkového počtu 45 zemí, které se zúčastnily konference. Ostatní země se pak postupně k Dohodě připojovaly, nicméně některé účastnické země ji vůbec neratifikovaly (např. Sovětský svaz).

Vytvoření institucionálního rámce pro obnovení intenzivnější spolupráce mezi jednotlivými zeměmi ovšem neznamenalo, že by se státy s mocenskými ambicemi byly ochotny vzdát svých národních zájmů ve prospěch zájmů společných. Pouze dospěly k názoru, že budou moci prostřednictvím nově vytvořených institucí své národní zájmy lépe prosazovat.

Cíle a mechanismy fungování Mezinárodního měnového fondu najdeme v publikacích řady autorů (Sucharda, 1979; Fárek, 1990; Jonáš 1994; Němeček, 2000; Olšovský, 2000; Bakule

2001; Marková, 2006; Sedláček, 2008), proto se jimi budeme zabývat pouze ve vztahu k naší účasti v této instituci.

První členství Československa v Mezinárodním měnovém fondu

Československo patřilo mezi zakládající členské země Mezinárodního měnového fondu (dále jen MMF). Přístup k MMF byl předmětem jednání Prozatímního národního shromáždění dne 18. prosince 1945. Poslanec Československé strany socialistické Alois Neuman, který byl zpravodajem k vládnímu návrhu zákona o přistoupení Československé republiky k dohodám o Mezinárodním měnovém fondu a o Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj ve svém vystoupení uvedl, že:

„stabilita a směnnost měn jsou nesmírně důležité pro zemi závislou na mezinárodním hospodářském styku v takovém rozsahu, jako je tomu u Československa. Jsme ve své prosperitě přímo závislí na objemu svého zahraničního obchodu a tudíž i na pořádku měnovém v celém světě. Máme zájem, abychom za peníze, které vyděláme vývozem svého zboží na jeden konec světa, mohli nakoupit zboží, jež sami potřebujeme, z jiného konce světa. A to je právě systém, o který usiluje Mezinárodní měnový fond. Je také v linii Fondu uvolnit co nejvíce devisovou kontrolu. To je však požadavek, který si Fond klade až za další metu, a připouští se, že během prvních pěti let si mnoho zemí devisovou kontrolu ještě podrží.“ (Vencovský, 2003, s. 114)

Dále plénum informoval o tom, že návrh zákona byl rozpočtovým výborem sněmovny přijat jednomyslně. Do diskuse k návrhu zákona se nikdo nepřihlásil a pro jeho přijetí hlasovala většina poslanců. *„Odevzdané hlasy se nepočítaly, protože pro předsedající Anežku Hodinovou-Spurnou, která byla místopředsedkyní Prozatímního shromáždění za Komunistickou stranu Československa, byl výsledek hlasování jasný, stačilo přehlédnout zvednuté ruce.“* (Vencovský, 2003, s. 114)

Články Dohody o MMF (*Articles of Agreement of the IMF*) podepsala Československá vláda dne 27. prosince 1945 a Československo se tak zařadilo mezi „původní členy“. Po ratifikaci byla „Dohoda o Mezinárodním měnovém fondu“ v roce 1946 uveřejněna ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 68/1946 Sb.

O našem vcelku dobrém postavení v MMF, v době zahájení jeho činnosti, vypovídá to, že jsme měli svého zástupce ve Výkonné radě. Byl jím J. V. Mládek, který však v důsledku únorových událostí z roku 1948 rezignoval na svou funkci výkonného ředitele a požádal vládu USA o azyl. Ten mu byl poskytnut a po té byl jmenován zástupcem ředitele operačního oddělení MMF v Paříži. Ve funkci výkonného ředitele ho nahradil Bohumil Sucharda, zvolený jako zástupce Československa, Finska, Jugoslávie a Polska při druhých volbách výkonných ředitelů dne 30. září 1948. (Vencovský aj., 2005).

Z členství v MMF vyplynuly zemím určité závazky a povinnosti specifikované v jednotlivých Článcích Dohody. Země, které vstoupily do MMF před první úpravou Dohody (1969) se, podle Článku IV., zavázaly k zajišťování kursové stability.

Článek IV. část 4a) Každý člen se zavazuje pracovat společně s Fondem, aby byla podporována kursová stabilita, aby byla udržována řádná devisová ujednání s ostatními členy a aby bylo zabráněno soutěživým devisovým změnám. (Zákon 68/1946 Sb.).

Podle ustanovení výše uvedeného Článku bylo povinností členských zemí vyjadřovat paritu své měny ve zlatě nebo v amerických dolarech a ve vzájemných devizových operacích využívat tzv. pevných měnových kursů tj. takových kursů, které se neodchýlí od paritního kursu o více než $\pm 1\%$. Současně nesměla členská země změnit takto vymezenou paritu bez souhlasu MMF o více než 10% .

Kurs nové československé koruny k americkému dolaru byl (po peněžní reformě v roce 1945) stanoven ve výši 50 Kčs za 1 USD. Tato relace vycházela z porovnání vnitřních cen s cenami ve vybraných západních zemích (USA, Velká Británie, Švýcarsko a Švédsko). Z takto vymezeného kursu a ze zlatého obsahu dolaru 0,888671g byl odvozen zlatý obsah koruny a to 1 Kčs = 0,0177734 g zlata. Tato zlatá parita byla nahlášena MMF a pomocí takto nastaveného kursu byly prováděny všechny peněžní operace se zahraničím. „Šlo tedy o zhoršení předválečné kursové relace vůči dolaru (z Kč 28,69 v roce 1937, tj. o 74,3 %), což však odpovídalo poměru válkou a okupací postiženého čs. hospodářství vůči prosperující (a válečnými dodávkami posílené) ekonomice USA. Vztah ke druhé tehdy nejsilnější měně – k britské libře – byl dán relací 1GBP = 200 Kč. Nově stanovený kurs byl v tehdejších podmínkách kursem reálným a rovnovážným. Devizové hospodářství však bylo i nadále důsledně regulováno.“ (Vencovský aj., 1999, s. 393).

Z Článku III. Dohody vyplynula pro členské země povinnost splatit členskou kvótu.

Článek III. část 1) Každému členu bude přidělena kvóta.; Část 3b) Každý člen zaplatí ve zlatě jako minimum menší z těchto dvou částek: (I) buď dvacetpět procent své kvóty nebo (II) deset procent své čisté oficiální držby zlata a dolarů Spojených států amerických... (Zákon 68/1946 Sb.).

Československu byla stanovena kvóta ve výši 125 mil USD. To představovalo dvanácté místo mezi 45 zeměmi zúčastněnými na konferenci v Bretton-Woods. Ve skutečnosti to bylo místo deváté, a to vzhledem k tomu, že některé země svůj vstup do MMF odložily či do něj v té době vůbec nevstoupily. Část kvóty ve výši cca 122 mil. USD byla splacena v korunách, převážně formou dluhopisů, a zbytek ve zlatě a dolarech. (ČNB, 2014a)

Z Článku VIII. Dohody vyplynula pro členské země povinnost odstranit devizová omezení u běžných mezinárodních transakcí jako předpoklad zavedení devizové směnitelnosti.

Článek VIII. část 2a) ...nesmí žádný člen bez souhlasu Fondu ukládati omezení na platby a převody na běžné mezinárodní transakce.; Část 3. Žádný člen nesmí účastniti anebo dovoliti svým fiskálním institucím...aby se účastnily jakýchkoliv diskriminačních měnových úprav.... (Zákon 68/1946 Sb.).

Navazující Článek XIV. část 2. Dohody umožňoval členským zemím využít přechodného období, během kterého bylo možné dočasně, po dobu válečné obnovy, uplatňovat devizová omezení.

Článek XIV. část 2) V přechodné poválečné době mohou členové.... udržovati a upravovati podle měnících se poměrů omezení plateb a převodů pro běžné mezinárodní transakce. Členové budou však při své devizové politice míti stálý zřetel k účelu Fondu, a jakmile to poměry dovolí, učiní všechna opatření k vývoji takových obchodních a finančních ujednání s ostatními členy, která by usnadňovala mezinárodní platby a udržování stability devis. (Zákon 68/1946 Sb.).

Tuto možnost členské země dosti využívaly a některé dokonce ještě i po skončení poválečné obnovy. O zdrženlivém postupu při odstraňování devizových omezení vypovídá i to, že do roku 1952 devizovou směnitelnost zavedlo pouze 7 z 51 členských zemí. Také Československo vzhledem k malé exportní výkonnosti nemohlo uvolnit devizovou regulaci tak, aby se měnový kurs a devizový trh staly účinným nástrojem hospodářské politiky a mohly aktivně ovlivňovat platební bilanci. V roce 1948 byla exportní výkonnost (61 USD na obyvatele) zhruba na šestině výkonnosti západoevropských zemí. (Vencovský, 1999)

Z Článku VIII. část 5. Dohody vyplývá členským zemím povinnost poskytovat MMF informace vypovídající o stavu a vývoji hospodářství, mezinárodních transakcích, devizových rezervách atd. (blíže viz Zákon 68/1946 Sb.)

Členství v MMF je spojeno nejen s povinnostmi, ale i s určitými právy a výhodami. Mezi základní práva je možné zařadit přístup ke zdrojům MMF na překlenutí nerovnováh v platební bilanci a možnost aktivně se účastnit jednání o formování mezinárodní měnové spolupráce. K výhodám členství patří i možnost stát se členem Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj, zlepšení důvěryhodnosti země na mezinárodních finančních trzích, možnost využívat odborné poradenství apod. (Fárek, 1990; Marková, 2006)

Na tomto místě považujeme za nutné uvést, že dohodnuté principy mezinárodní měnové spolupráce, spočívající na pevných měnových kursech, přispěly sice k vytvoření stabilního prostředí nezbytného pro rozvoj zahraničně obchodních vztahů, což bylo v souladu s prioritním cílem MMF. Stabilita devizových kursů ale byla zajišťována závazkem centrálních bank intervenovat na devizových trzích tak, aby udržely devizový kurs v povoleném oscilačním pásmu. Tím se centrální banky do určité míry vzdávaly autonomie v oblasti kursové politiky a tím i možnosti využití kursu jako nástroje hospodářské politiky a k řešení problému pasivního salda bilance běžných plateb. Devizové intervence navíc znemožňovaly pružné přizpůsobení domácích cen a nákladů zahraničním hodnotovým kategoriím. Docházelo tak k deformaci tržního kursu, který se stále více odchyloval od jeho reálné úrovně a neodrážel tak skutečnou kupní sílu měny. Tyto intervence byly možné pouze za předpokladu udržování relativně velkého objemu devizových rezerv doplňovaných, v případě jejich nedostatku, ze zdrojů MMF avšak za ne vždy zcela výhodných podmínek. MMF tak svým způsobem přispíval k nerovnováze platebních bilancí členských zemí, kterou jim pak pomáhal řešit poskytováním finanční pomoci. Tento kursový mechanismus tak přispíval ke zvyšování zahraniční zadluženosti členských zemí.

MMF si postupně tyto skutečnosti uvědomoval, ale k zásadní změně v jeho kursové politice došlo až v sedmdesátých letech. V tomto období, pod vlivem změněné situace na mezinárodních finančních trzích byl nucen upustit od jednoznačného prosazování systému pevných měnových kursů a připustit i využívání systémů volně pohyblivých kursů, které pro jejich nestabilitu a rizikovost, pokládal za dlouhodobě nepřijatelné a připouštěl jejich aplikaci jen jako dočasné a přechodné řešení a dokonce sankcionoval členské země, které systém pohyblivého kursu využívaly. Druhá úprava Dohody, na základě které přešla kursová politika do pravomoci jednotlivých členských zemí, vešla v platnost v roce 1979.

Změna vztahu Československa k Mezinárodnímu měnovému fondu a důvody ukončení našeho členství

Poválečná obnova československé ekonomiky začala být realizována v duchu Košického vládního programu (4. dubna 1945), jehož jádrem byla hospodářská obnova země a směřování k centrálnímu řízení ekonomiky a k prosazování socialistických prvků do řízení a fungování ekonomiky. Takto nastolený proces začal hned od samého počátku nabírat na intenzitě a již v roce 1945 proběhlo, na základě znárodnovacích dekretů prezidenta republiky, znárodnění všech bank, pojišťoven, klíčových odvětví národního hospodářství a podniků nad 500 zaměstnanců a současně byla zahájena i pozemková reforma za účelem konfiskace půdy a zemědělských závodů Němců, Maďarů, válečných zrádců a kolaborantů. K 1. listopadu 1945 byla provedena měnová reforma.

Ve stejném duchu probíhala poválečná obnova ekonomiky i za nově nastupující vlády Klementa Gottwalda v roce 1946. Ta po květnových volbách do Národního shromáždění, kde s velkou převahou vyhrála komunistická strana, předložila návrh dvouletého plánu obnovy národního hospodářství pro roky 1947 a 1948, který byl schválen Národním shromážděním a od 1. ledna 1947 realizován. Jednalo se v podstatě o hospodářský program, který vytyčil prioritní cíle a prostředky k jejich dosažení. V oblasti měnové a finanční politiky kladl důraz

na stabilitu měny, na reorganizaci (resp. socializaci) peněžnictví, na koncentraci znárodněných bank a na to, aby byl dvouletý plán po finanční stránce dobře zabezpečen. Respektován byl také požadavek na podporu a rozvoj zahraničního obchodu s důrazem na prohloubení hospodářských styků se SSSR a s ostatními slovanskými státy. Přes preferování zahraniční spolupráce se SSSR však českoslovenští politici ještě v prvních poválečných letech usilovali i o dobré vztahy se západními zeměmi. (Vencovský aj., 1999)

Československá ekonomika v období 1945 až 1948 byla sice specifická svým neobvyklým charakterem vyznačujícím se tím, že vedle řady znárodněných podniků a zestátněných institucí tu bylo zachováno i soukromé vlastnictví, nicméně byla hodnocena v podstatě pozitivně a to i co do postupu obnovy válkou zničeného hospodářství.

Zcela nová politická a hospodářská orientace Československa v poválečném období se ale projevila ve zhoršení našich vztahů s bretton-woodskými institucemi. Již v září 1946 byla pozastavena jednání o úvěru ve výši 350 mil. USD od Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj, což bylo z naší strany vnímáno jako politická diskriminace. „*Vzhledem k diskriminační politice prováděné touto bankou vůči státům východní Evropy, neobdrželo Československo dosud žádného úvěru od této banky, jeho výhledy na kladné vyřízení naší žádosti o úvěr jsou vzhledem k politice banky minimální, třeba by materiální předpoklady byly splněny.*“ (Chmela, 1949)

Zhoršily se i naše vztahy v devizové oblasti se západními zeměmi, a to poté, když československá vláda v červenci 1947 odmítla účast na americké hospodářské pomoci Evropě v rámci tzv. Marshallova plánu. Ke zlepšení devizové situace nám pomohla mezinárodní pomoc organizovaná UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), v rámci níž jsme získali zboží v hodnotě 270 mil USD. Díky této pomoci se nám podařilo v roce 1946 dosáhnout vysokého aktivního salda obchodní bilance, když dovoz představoval pouze 72 % vývozu. S většinou států si navíc Československo sjednalo různé druhy platebních dohod a využilo možnosti stanovení přechodného období pro překonání devizových potíží. Dokonce došlo i k určitému rozšíření devizových omezení v souvislosti s přijetím nového devizového zákona. To vše za soustavného prohlubování spojení se SSSR. (Vencovský aj., 1999)

V souvislosti s problémy pasivního salda platební bilance (které trvaly od poloviny roku 1947) požádalo Československo dne 20. září 1948 MMF o finanční pomoc ve výši 6 mil USD. Tato žádost byla spolu s žádostmi několika dalších zemí odsouhlasena a ještě na konci roku 1948 došlo k čerpání finančních zdrojů a to formou nákupu dolarů za domácí měnu (v souladu s Článkem V. část 3a Dohody o MMF). Toto byla také jediná finanční pomoc, kterou získalo Československo od bretton-woodských institucí během svého prvního členství.

Hospodářská a politická orientace Československa se definitivně změnila po únoru 1948. Druhá etapa znárodnění a pozemkové reformy prakticky zlikvidovala soukromé podnikání a soukromé vlastnictví a znamenala přechod na direktivní centrálně plánované hospodářství. Současně byl znárodněn veškerý zahraniční obchod s posílením orientace československé ekonomiky na Sovětský svaz a ostatní východoevropské země. Na konci roku 1948 byl přijat první pětiletý plán pro období 1949 – 1953, jehož základním cílem byl úplný přechod k socialismu. Plán se postupně stal základním nástrojem řízení národního hospodářství. Byl aplikován na všechny sektory ekonomiky včetně měnové oblasti.

Měnové vztahy a celkové pojetí měnové politiky v Československu po roce 1948 odpovídaly zásadní změně v názorech na peníze a na jejich funkce v centrálně řízené ekonomice. Trh peněz, deviz i kapitálu byly nahrazeny direktivním řízením a měnová politika byla plně podřízena cílům centrálního národohospodářského plánu. Byla redukována pouze na řízení peněžního oběhu a to takovým způsobem, aby byla zajištěna realizace úkolů centrálního plánu rozvoje národního hospodářství. (Vencovský aj., 1999)

S měnovým vývojem souvisela i postupující socializace peněžnictví a bankovníctví. Dne 9. března 1950 byl přijat nový zákon o Státní bance československé (SBČS), který zavedl v československém peněžnictví model jedné banky podle sovětského vzoru. Banka podléhala ministerstvu financí a její činnost byla podřízena centrálně direktivnímu řízení ekonomiky.

Zhoršování našich vztahů s MMF se dále stupňovalo. Jedním z důvodů byla neúčast našeho zástupce Suchardy na jednání Výkonné rady MMF v roce 1950 a to na protest proti zastupování Číny delegátem Čankajškovy vlády (přesto, že byla už v roce 1949 vyhlášena Čínská lidová republika). Tento postup zastával i velvyslanec Polska a guvernér Finska. Připojil se i zástupce Jugoslávie, ovšem bez souhlasu s neúčastí na jednáních MMF. Jako následek přístupu československé strany, která vydala prohlášení, že se náš zástupce nezúčastní výročního zasedání v Paříži, nebyl v podzimních volbách Sucharda znovuzvolen do funkce výkonného ředitele a byl nahrazen zástupcem Jugoslávie. (Sucharda, 1991)

Další problém mezi MMF a Československem se objevil na počátku roku 1952, kdy byly oficiálně zahájeny konzultace s těmi členskými zeměmi, které do té doby nesplnily závazek odstranění devizových omezení a zavedení devizové směnitelnosti podle článku VIII. Dohody o MMF. Mezi tyto země patřilo i Československo. To však odmítlo poskytnout MMF řadu informací o stavu ekonomiky, nezbytných pro tato jednání. Opakovaně jsme byli vyzýváni, abychom požadované informace co nejdříve dodali. K tomu však nikdy nedošlo a stali jsme se tak jedinou členskou zemí, se kterou se nepodařilo tyto konzultace vůbec zahájit. Ve stejném roce jsme se opakovaně odmítli zúčastnit voleb výkonných ředitelů. To byl další krok k ochlazení našich vztahů s MMF. (Vencovský aj., 2005)

Naše nepříliš dobré vztahy s MMF pak vyvrcholily měnovou reformou. Reforma, byla uskutečněna 1. června 1953 bez předchozí konzultace s MMF. Z hlediska mezinárodního postavení Československa bylo zásadní, že byl stanoven nový zlatý obsah československé koruny a to na 0,123426 gramů ryzího zlata. Na základě nového zlatého obsahu určila Státní banka Československá i poměr koruny k cizím měnám. Kurs k americkému dolaru byl stanoven na 7,20 Kčs za 1 USD. Tím došlo ke zhodnocení koruny vůči dolaru v jiném poměru, než v jakém byly sníženy domácí ceny a mzdy – místo přepočtu 5:1, který byl aplikován u cen a mezd, byl použit poměr 7:1. Při uplatnění poměru 5:1 by výchozímu kursu 50 Kčs za 1 USD reálně odpovídal nový kurs 10 Kčs za 1 USD. Hodnota dolaru stanovená na 7,20 Kčs (tj. podhodnocení USD vůči koruně o 28 %) byla odvozena od zlatého obsahu koruny, který vycházel z nově vymezeného kursu koruny vůči sovětskému rublu (1,80 Kčs za 1 rubl). (Vencovský aj., 1999)

V oficiálním zdůvodnění reformy byla zdůrazňována nedokonalost opatření přijatých při měnové reformě v roce 1945. Za tato „nedokonalá“ opatření se považovalo zejména nevyřešení osudu starých státních dluhopisů a pojistek, připuštění uvolňování vázaných vkladů, emisní politika, která umožňovala růst mezd bez odpovídajícího růstu produktivity práce apod. Vedle toho bylo poukazováno na nutnost zrušení navázání československé koruny na americký dolar. Hlavní důvody měnové reformy v roce 1953 však byly jiné a neměly zdaleka pouze ekonomickou povahu. Jejím hlavním cílem bylo dokončení přechodu československé ekonomiky na socialistický systém sovětského typu. (Vencovský, 2003)

Měnovou reformou porušilo Československo závazky, které vyplývají z členství v MMF a pro MMF byl nepřijatelný i způsob, jakým ho čs. vláda o tomto kroku informovala. Druhý den po vyhlášení reformy zaslal vrchní ředitel SBČS do sídla MMF telegram, ve kterém oznámil, že jsme v souvislosti s provedením měnové reformy dne 1. června stanovili novou paritu československé koruny ke zlatu a uvedl nově platné měnové relace k rublu a dolaru. MMF následně vyzval čs. vládu, aby na nejbližší zasedání Výkonné rady (dne 20. července 1953) vyslala svého zástupce, který by vysvětlil důvody změny parity československé koruny, která

nebyla předem konzultována. Současně nás MMF opět požádal o poskytnutí informací o ekonomickém vývoji, které mu nebyly do té doby zaslány a bez nichž nemohly být zahájeny konzultace v předešlém roce. (Vencovský aj., 2005)

Na zasedání Výkonné rady tlumočil velvyslanec ČSR z Washingtonu stanovisko čs. vlády, ve kterém uvedl, že se ČSR při stanovení nové parity Kčs opírala o ustanovení Článku IV, část 5e) Dohody o MMF, podle něhož:

„Člen může bez souhlasu Fondu změnit paritu své měny, jestliže tato změna nemá vlivu na mezinárodní transakce členů Fondu.“ (Zákon 68/1946 Sb.)

Československo mimo jiné argumentovalo také tím, že většinu svých mezinárodních transakcí uskutečňuje v zahraničních měnách, a proto změna parity československé koruny nemůže téměř žádným způsobem ovlivnit mezinárodní obchod. Ministerstvo financí následně i přes nesouhlas MMF požádalo SBČS o přepočtení účtů MMF u ní vedených, a to v poměru 1:6,94.

Výkonný ředitel USA poté předložil MMF memorandum, ve kterém odmítl akceptovat argumenty přednesené československým zástupcem. Současně uvedl, že Československo je v prodlení se splátkou úroků z půjčky a nevhodně nakládá s účty MMF vedené u SBČS, čímž porušuje závazky vůči MMF. (ČNB, 2014b)

Kritika na adresu čs. vlády zazněla i na další schůzi Výkonné rady dne 4. září 1953. Hlavním důvodem byl způsob provedení měnové reformy. Československu bylo vytýkáno, že nepožádalo MMF o konzultaci ještě před provedením změny měnové parity, jak to vyplývá z Článku IV, části 5b) Dohody o MMF: *„Změna parity členovy měny může se státi jedině na návrh člena a jedině po poradě s Fondem“ (Zákon č. 68/1946 Sb.)*

MMF neakceptoval, že by měnová reforma mohla být v souladu s výše uvedeným Článkem IV, část 5e) Dohody o MMF, neboť se podle jeho názoru pravděpodobně dotkla zájmu cizích států. Rovněž neakceptoval tvrzení čs. vlády, že změna parity československé koruny neovlivní mezinárodní obchod, neboť k tomuto závěru musí dospět MMF sám na základě důkladné analýzy obchodních vztahů Československa se zbytkem světa. Pro vypracování této analýzy je nezbytné, aby Československo poskytlo chybějící údaje o ekonomickém potenciálu a zahraničně obchodních aktivitách. Spolu s další výzvou o zaslání chybějících ekonomických údajů byl československému velvyslanci předložen dotazník, na který měla čs. vláda neprodleně odpovědět. (ČNB, 2014b)

Ani na dalších jednáních Výkonné rady nezměnilo Československo svůj postoj a naši zástupci pouze opakovali dříve presentovaná oficiální stanoviska k měnové reformě. Nadále jsme odmítali poskytnout MMF všechny požadované údaje o stavu ekonomiky a to z důvodu ochrany národní bezpečnosti. Navíc Československo používalo ve finančních operacích s MMF needsouhlasený devizový kurs koruny.

Vzhledem k výše uvedenému, Výkonná rada na svém zasedání 4. 11. 1953, v souladu s ustanovením Článku XV, část 2a) Dohody, jednoznačně rozhodla, že pro opakované neplnění členských povinností je Československo od tohoto okamžiku nezpůsobilé používat zdroje MMF.

Článek XV, část 2a) Nesplní-li člen kterýkoli ze svých závazků podle této Dohody, může Fond prohlásiti člena za nezpůsobilého používati prostředků Fondu. (Zákon č. 68/1946 Sb.)

Současně byla čs. vláda opětovně vyzvána ke spolupráci. Ta však na výzvy nereagovala a svůj přístup k MMF nezměnila. V reakci nato bylo rozhodnuto v polovině roku 1954 (tj. po šesti měsících od posledního jednání Výkonné rady), že pokud nedojde ke změně v postoji čs. vlády do tří týdnů, měla by Výkonná rada uvažovat o předložení návrhu Radě guvernérů na

vyloučení Československa z MMF. Ta by měla v souladu s ustanovením Článku XV, část 2b) Dohody vyzvat Československo, aby se svého členství v MMF vzdalo.

Článek XV. část 2b) Kdyby člen setrval po uplynutí přiměřené lhůty v neplnění některé z povinností podle této Dohody, anebo kdyby rozpor mezi členem a Fondem podle článku IV, části 6 trval, může být člen vyzván, aby se vzdal členství ve Fondu rozhodnutím sboru guvernérů, učiněným většinou guvernérů, zastupujících většinu všech oprávněných hlasů. (Zákon č. 68/1946).

Jednání Výkonné rady, které se zabývalo návrhem na vyloučení Československa z MMF, se konalo na konci července 1954. Českoslovenští zástupci se zde snažili zpochybnit možnost uplatnění ustanovení Článku XV. části 2b) Dohody o MMF. Argumentovali tím, že termín „neplnění povinností“ v ustanovení příslušného Článku musí být chápáno ve smyslu „neplnění povinností bez ospravedlnění“, a protože Československo své jednání odůvodnilo, tak toto ustanovení nelze proti němu použít. Proti výtce o neposkytnutí požadovaných informací argumentovali ustanovením Článku VIII. části 5b) Dohody o MMF, které opravňuje členskou zemi neposkytnout MMF takové informace, které „...by prozrazovaly věci jednotlivců nebo korporací“. Tyto argumenty však Výkonná rada neakceptovala a následně vydala rozhodnutí, že pokud čs. vláda do 31. prosince 1954 nedodá požadované informace a neumožní tím zahájení konzultací podle ustanovení Článku XIV. části 4. Dohody o MMF, doporučí Radě guvernérů, aby vyzvala Československo k vystoupení z MMF.

Vzhledem k tomu, že čs. vláda požadované informace do stanoveného termínu nedodala, bylo jí doručeno oznámení, že členství Československa v Mezinárodním měnovém fondu dne 31. prosince 1954 zaniklo. Ke stejnému dni byl datován i zánik členství v Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj.

Československá vláda odmítla uznat datum 31. prosince 1954 za datum ukončení našeho členství v obou institucích. Jako termín vystoupení oficiálně uváděla datum 4. května 1955, neboť v tento den poslala MMF oznámení o tom, že Československo dobrovolně vystupuje z MMF z důvodu zásadních názorových neshod. Celá tato situace byla prezentována tak, že členství v MMF i v MBOR není nijak důležité pro naši ekonomickou výkonnost a nic v podstatě nepřináší, neboť hlavní pomoc získává Československo především od Sovětského svazu. Dále bylo poukazováno na to, že Československo bylo MMF soustavně diskriminováno a omezováno, což vycházelo z jeho negativního přístupu k socialistickým zemím. (Vencovský aj., 2005)

Záhy poté co čs. vláda předala MMF oznámení o ukončení členství, byla zahájena jednání o vypořádání našich pohledávek a závazků vůči této instituci. Na základě dohody z 10. června 1955 byl dluh, který vznikl čerpáním 6 mil USD splácen v pravidelných půlročních splátkách ve výši 0,33 mil. USD a to až do července 1961. Narovnání dluhu mělo podobu odkupu československých korun od MMF za odpovídající ekvivalent USD. Na druhé straně MMF převedl Československu částku odpovídající jeho splacené členské kvótě.

Československo opět členem Mezinárodního měnového fondu

Poprvé od roku 1955 se otázka obnovy našeho členství v MMF stala velice aktuální koncem šedesátých let. V období normalizace však byla opět stažena z programu a to trvalo až do konce let osmdesátých. Postup ostatních zemí východního bloku, které do MMF vstoupily (Rumunsko 1972, Vietnam 1976, Maďarsko 1982, Polsko 1986) jsme vždy hodnotili jen jako jejich vnitřní záležitost a v tiskových zprávách byly v té souvislosti zmiňovány spíše nevýhody takového kroku.

K obnovení členství Československa v bretton-woodských institucích došlo až 20. září 1990 a to na základě oficiální žádosti naší vlády zasláné do sídla obou institucí 11. ledna 1990. Stali jsme se tak 152 členskou zemí MMF a Světové banky.

Poté vyslal MMF do Československa svoji misi, jejímž úkolem bylo shromáždit údaje o stavu naší ekonomiky a údaje pro výpočet členské kvóty. Dále se mise měla seznámit se záměry naší ekonomické reformy a s legislativní stránkou našeho přijetí do MMF. Výsledkem její práce byla souhrnná zpráva o čs. ekonomice pro vedoucí orgány MMF, jejíž součástí byla i výše členské kvóty. Podle matematického propočtu provedeného na základě tzv. bretton woodského modelu, vyšla pro Československo kvóta ve výši 1006 až 1088 mil SDR. Takto propočtená kvóta byla po úpravě, při které se přihlíží k výši kvót srovnatelných zemí, snížena na konečných 590 mil SDR (cca 770 mil USD) což znamenalo 0,6 % na celkovém objemu členských kvót. (ČNB, 2014c)

Členská kvóta musí být splacena do šesti měsíců po přijetí za člena. Československo splatilo 22,7 % ve směnitelné měně a to převodem devizových prostředků SBČS uložených u zahraničních bank, ve prospěch MMF. Tyto prostředky jsou nadále součástí našich devizových rezerv. Zbývající část byla splacena v domácí měně a to formou nepřevoditelných neúročených dluhopisů vystavených SBČS (dnes závazek ČNB) ve prospěch MMF a krytých avalem FMF (dnes MF ČR). V rámci devátého zvyšování kvót (vešlo v platnost v listopadu 1992) byla kvóta Československa zvýšena na 847 mil SDR. (IMF, 1992)

Guvernérem v MMF byl rozhodnutím presidenta ČSFR č. 373/1990 Sb. jmenován předseda SBČS. Ve Výkonné radě nás zastupoval výkonný ředitel volený opakovaně na dobu dvou let zástupci tzv. belgické konstituce do níž jsme byli začleněni. Tvořily jí tehdy Belgie, Lucembursko, Maďarsko, Rakousko, Turecko a od roku 1992 ještě Bělorusko a Kazachstán.

Členství v MMF mělo, podle původních představ, přispět především ke zvýšení důvěryhodnosti naší země na mezinárodních finančních trzích a tím i k získání přístupu k finančním zdrojům za výhodnějších podmínek. Naš vstup byl rovněž motivován snahou využít zkušeností a znalostí MMF v oblasti makroekonomického řízení měnové a fiskální politiky, strukturální přestavby a strategie uskutečňování ekonomické reformy. Nepočítali jsme tedy s využitím finanční pomoci hned v prvních letech našeho členství. Ale záhy po zahájení ekonomické reformy bylo zřejmé, že její úspěšná realizace nebude možná bez účasti zahraničního kapitálu. Proto federální vláda požádala již 19. prosince 1990 o finanční půjčku. Ta byla schválena 7. ledna 1991 ve výši 1250,8 mil SDR (čerpáno bylo pouze 1085,5 mil SDR). Poskytnutí finančních zdrojů bylo podmíněno předložením ekonomického programu na období jejich čerpání, který obsahoval hlavní cíle reformy. Současně byly dohodnuty i dílčí cíle a konkrétní opatření pro jednotlivé ekonomické oblasti (oblast kursové politiky, liberalizace cen a zahraničního obchodu) jejichž plnění bylo podmínkou postupného uvolňování finanční pomoci. Vláda se rovněž zavázala k přijetí jakýchkoliv dalších opatření nezbytných ke splnění cílů programu a k tomu, že jak tato opatření, tak i jakékoliv odchylky od dohodnutého programu bude konzultovat s experty MMF. Kromě této půjčky byla Československu schválena 3. dubna 1992 druhá půjčka ve výši 236 mil SDR. Celkově bylo z obou půjček čerpáno pouze 1121,5 mil SDR. (Jonáš, 1993)

Po rozdělení Československa k 31. prosinci 1992 učinil MMF oběma nově vzniklým státům (České a Slovenské republice), nástupnickou nabídku, která obsahovala návrh na rozdělení pohledávek a závazků vůči MMF v poměru 2,29:1. České republice tak připadla kvóta 589,6 mil SDR tj. 0,41 % z celkového objemu kvót a 780,7 mil SDR z celkového dluhu. Při jedenácté revizi se naše kvóta zvýšila na 813,3 mil SDR (0,39 % z celkového objemu kvót). Hned po rozdělení na dva samostatné státy jsme od MMF získali další půjčku, ta však nebyla plně využita a čerpaná částka byla předčasně splacena. Díky získání vyššího ratingového

ohodnocení jsme mohli čerpat finanční prostředky na mezinárodních finančních trzích za výhodnějších podmínek a tak jsme mohli všechny své dluhy vůči MMF předčasně v roce 1994 splatit. Tím jsme se dostali do věřitelské pozice vůči MMF. (IMF, 1995)

Od roku 1993 jsme také od MMF využívali technickou pomoc především při úpravě legislativy v oblasti fiskální a měnové politiky. Ne všechna doporučení ze strany MMF lze ale hodnotit pozitivně. Návrhy na řešení měnové krize, která u nás propukla v roce 1997, patří právě mezi ty kontroverzní. Tehdy nám MMF doporučoval zvyšování úrokových sazeb (jako podmínku pro budoucí pomoc) místo obvyklé devalvace, kterou si situace vyžadovala.

Brzy jsme se změnil i na poskytovatele technické pomoci především ve vztahu k hospodářsky méně rozvinutým zemím, kde jsme mohli uplatnit své zkušenosti se zaváděním nové měny, přechodem na dvojstupňový bankovní systém a s využíváním režimu cílování inflace. Naše pozice vůči MMF se výrazně změnila poté, co jsme se přihlásili k Článku VIII. Dohody o MMF, ze kterého vyplývá pro členské země povinnost odstranit devizová omezení na všechny transakce běžného účtu platební bilance. Česká koruna se tak od 1. října 1995 stala směnitelnou měnou. (Devizový zákon 219/1995 Sb.)

Do kvalitativně vyšší fáze spolupráce s MMF jsme postoupili v roce 2000, kdy jsme byli zařazeni do tzv. Plánu finančních transakcí (Financial Transactions Plan – FTP). Jde o mechanismus, prostřednictvím kterého ekonomicky silné členské země, poskytují finanční prostředky zemím, které mají problémy s platební bilancí. Rozhodnutí o zařazení jednotlivých členských zemí do role věřitele je v kompetenci Výkonné rady a není k tomu nutný souhlas dané země. Od zemí zařazených do FTP se požaduje poskytnutí prostředků ve volně směnitelné měně (USD, YEN, EUR, GBP). Podíl jednotlivých zemí na celkových předpokládaných transakcích v daném období je závislý na výši členské kvóty, přičemž MMF dbá na to, aby pohledávky jednotlivých zemí vůči němu z titulu těchto transakcí byly rovnoměrně rozděleny. Poskytnutím finančních prostředků v rámci mechanismu FTP se změní složení členské kvóty země ve prospěch volně směnitelné měny a současně dojde k nárůstu její rezervní pozice. Výše celkových devizových rezerv dané země se nezmění, změní se pouze jejich struktura. Rezervní pozice je úročená upravenou výnosovou sazbou (adjusted rate of remuneration) stanovenou MMF na týdenní bázi a úroky jsou připisovány čtvrtletně na běžný účet země, vedený v SDR. ČR se od přistoupení do mechanismu FTP podílela na 28 transakcích v celkové výši cca 601,7 mil SDR. (IMF, 2013; ČNB, 2014c)

Kromě toho jsme MMF v roce 2010 poskytli půjčku ve výši 1,03 mld. EUR. Z té bylo k 1. dubnu 2013 vyčerpáno 15,5 %. Další půjčka ve výši 1,5 mld. EUR byla odsouhlasena 12. srpna 2013. Tato půjčka zatím nebyla aktivována.

Poskytnutím finančních prostředků MMF se objem našich devizových rezerv nesníží. Změní se pouze jejich struktura ale tím se, což je podstatné, sníží jejich likvidita. Půjčka MMF není totiž splatná na požádání. Poskytnutí takové půjčky není také bez rizika. MMF je sice v současné době stále považován za důvěryhodnou instituci a to proto, že jím poskytnuté úvěry jsou považovány za bezpečné a to i úvěry vůči rizikovým dlužníkům. Je to proto, že tyto úvěry jsou tzv. prioritní, čili spláceny v první řadě. Tato priorita ale nemá žádnou oporu ve smluvních dokumentech a je založena na zvykovém právu mezi členy MMF. To však nemusí platit v období mimořádných globálních otřesů.

Základním zdrojem poskytování půjček členským zemím jsou členské kvóty. Z toho důvodu se MMF v roce 2010 rozhodl řešit problém nedostatku finančních zdrojů cestou všeobecného zvýšení členských kvót na dvojnásobek. Neznamená to ale, že se kvóty všech členských zemí zvýší o 100 %, ale bude docházet i k jejich selektivním úpravám a u podprezentovaných zemí by mělo být navýšení větší než avizovaný dvojnásobek. Záměrem

je, aby kvóta lépe odrážela postavení země ve světové ekonomice. Ratifikační proces této revize kvót zatím není ukončen (k 31. 12. 2013).

Naše kvóta v MMF je v současné době 1002,2 mil SDR. Z toho bylo k 30. 6. 2013 MMF použito 337,1 mil SDR a o 665,1 mil SDR můžeme být kdykoliv požádáni. Pokud by reforma kvót vstoupila v platnost, pak by se naše kvóta zvýšila na 2180,2 mil SDR, neboť jsme byli vyhodnoceni jako podprezentovaná země a navýšení by bylo o 118 %. Z navýšené částky 1178 mil SDR bychom měli splatit 25 % tj. 294,5 mil SDR ve směnitelné měně nebo v SDR a zbývajících 75 %, tj. 883,5 mil SDR by bylo složeno v národní měně formou nepřevoditelného neúročeného dluhopisu vydaného ČNB a krytého zárukou MF.

Zvýšením členské kvóty spolu s poskytnutými půjčkami by se výrazným způsobem zvýšila naše expozice vůči MMF. Citelně by se tak zvýšilo i naše riziko. Podle vyjádření guvernéra ČNB M. Singra „...*výše angažovanosti devizových rezerv ČNB po případném příslibu další půjčky ponese rizika o dva řády vyšší než je obvyklá.*“ (Singer, 2011)

Z tohoto důvodu by bylo pro ČR vhodnější, pokud by bylo možné 25 % z navýšené části kvóty splatit v SDR. Jde o rezervní aktivum, o které se naše devizové rezervy v souvislosti s novou alokací v roce 2009 zvýšily cca o 779,2 mil SDR. Oproti směnitelným měnám je SDR méně likvidní a také méně úročené aktivum, takže jejich využití k uhrazení kvóty by nebylo spojeno s tak velkým poklesem úrokových výnosů devizových rezerv. (ČNB, 2014c)

O našem postavení v MMF vypovídá i možnost opět jmenovat výkonného ředitele do Výkonné rady. Tuto možnost jsme měli dosud pouze v roce 1946 jako zakládající členská země. Od opětovného začlenění do MMF nás ve Výkonné radě zastupoval výkonný ředitel volený členy tzv. belgické konstituce, do které jsme byli zařazeni. Tato desetičlenná skupina ekonomicky nesourodých zemí, byla s podílem 5,13 % na celkové hlasovací síle, čtvrtou největší konstituencí.

Pod vlivem silících tlaků ze strany tzv. emerging markets na spravedlivé zastoupení členských zemí v řídicích orgánech, musel MMF přistoupit k reformě governance, která by posílila postavení těchto zemí a lépe by odrážela jejich roli ve světové ekonomice. K tomuto kroku byl MMF přinucen nejen v reakci na rostoucí hospodářské úspěchy nově se rozvíjejících tržních ekonomik, ale výrazně k tomu přispěla finanční krize počátku nového tisíciletí, která neblaze dopadla na země eurozóny, z nichž se některé změnily z věřitelů na dlužníky MMF. Snaha MMF přispět ke stabilizaci finančních trhů narážela na problém nedostatku finančních zdrojů. Jejich navyšování z devizových rezerv emerging markets bylo právě podmíněno požadavkem těchto zemí na reformu členských kvót a tím i změnu v zastoupení ve Výkonné radě.

Nejvíce kritizované zastoupení EU bylo v roce 2013 nepříliš výrazným způsobem zredukováno (na západoevropské země připadalo 7 z 24 ředitelů). Představitelé Belgie a Lucemburska se dohodli na spojení s Nizozemskem. Ostatní země belgické konstituce se dohodly na vytvoření nové konstituce zemí střední a východní Evropy (Rakousko, Bělorusko, Maďarsko, ČR, Slovensko, Slovinsko, Turecko a nově Kosovo). Tato konstituce sice zaujímá s 2,92 % hlasovací síly až 16 místo ve dvacetičtyřčlenné Výkonné radě, ale pro ČR to znamená možnost od roku 2014 podruhé v historii jmenovat na dvouleté období výkonného ředitele. V této pozici by se měl střídát se zástupcem Turecka a Maďarska. Jde však pouze o malý krok na cestě k reformě řízení, kterou MMF potřebuje. Další kroky by měly následovat a to tak, aby řízení MMF lépe odráželo měnící se ekonomickou sílu a rozvojový potenciál nově se rozvíjejících zemí a současně omezilo doposud dominantní postavení ekonomicky vyspělých zemí na jeho správě a rozhodování. (IMF, 2013)

Závěr

Československo bylo jedním ze zakládajících členských zemí MMF a Světové banky. V roce 1953 bylo po provedení měnové reformy, která nebyla s MMF předem konzultována, vyzváno k vystoupení z bretton-woodských institucí kvůli neochotě poskytovat informace o stavu ekonomiky. Po řadě následných výzev, na které jsme nereagovali adekvátním způsobem, jsme byli z obou institucí na konci roku 1954 vyloučeni. Naše členství bylo obnoveno až po 35 letech. Vstupovali jsme ale do zcela jiné instituce, než jaká tu byla v době jejího založení. Důvodem byly radikální změny v rozložení sil ve světě a to jak v ekonomické tak i politické rovině, ke kterým došlo v průběhu 90. let, a které se odrazily také v činnosti MMF. Již na přelomu 80. a 90. let minulého století proběhla v zemích střední a východní Evropy a bývalého SSSR vlna politické a ekonomické liberalizace a řada zemí východního bloku vstoupila do MMF a tím symbolizovala návrat mezi vyspělé demokratické země a zapojení do mezinárodního ekonomického a finančního systému. MMF se tak fakticky stal globální institucí. Novým členským zemím poskytl rozsáhlou finanční a technickou pomoc, která jim umožnila rychlejší přechod od centrálně řízené k tržní ekonomice. I když přechod na tržní hospodářství nebyl ve všech zemích úspěšný, bylo možné působení MMF v tranzitivních ekonomikách hodnotit pozitivně.

Změnilo se i postavení ČR v MMF. Naše staronové členství prošlo několika fázemi. V počáteční fázi jsme byli příjemci finanční a technické pomoci na podporu stabilizačního a liberalizačního ekonomického programu československé vlády. Po rozpadu federace přešlo nástupnictví na oba nově vzniklé státy. Ještě v prvním roce fungování samostatného státu jsme využili finanční pomoc od MMF, ale už v roce 1994 jsme všechny své dluhy vůči této instituci splatili. Stali jsme se tak první z transformujících se zemí střední a východní Evropy, která se z dlužníka stala věřitelem MMF. Z příjemce technické pomoci jsme se postupně zařadili mezi její poskytovatele. Začali jsme přispívat na financování programů, jejichž cílem je snižování chudoby a zvyšování ekonomického růstu v hospodářsky méně rozvinutých zemích a jejich oddlužování.

Změny ve světové ekonomice, zejména ve druhé polovině minulého století, spojené s postupující globalizací, zásadně proměnily fungování a podobu světa. Svět se stal v důsledku nebývalého technologického pokroku a s ním spojeného rozvoje informačních technologií a nárůstu dostupnosti dat, podstatně provázanější a otevřenější. To přináší na jedné straně určité výhody, na straně druhé, tento rychlý rozvoj provázají značné problémy, jako jsou rostoucí chudoba rozvojových zemí a v poslední době i nebývalý nárůst zadluženosti hospodářsky vyspělých zemí a s tím související nestabilita finančních trhů. Postupující globalizace světové ekonomiky tak přináší stále závažnější problémy, jež je možné úspěšně řešit jen za předpokladu celosvětového úsilí, při současně se prohlubující koordinaci prakticky na všech úrovních. Pomoc při řešení těchto nových problémů se obecně očekává také od MMF. Tato pomoc spočívá především k poskytování finančních zdrojů krizí postiženým zemím. Jejich čerpání je podmíněno realizací opatření, které by přispěly k obnovení rovnováhy. Často ale MMF formuloval pro postižené země nerealistické programy, které pak musely být modifikovány, což výrazně nahrávalo kritikům, kteří zpochybňovali smysluplnost této instituce a její schopnost řešit takové problémy. Kritické hlasy na adresu MMF se objevují i mezi našimi ekonomy. (Klaus, 2013; Hampl, 2010)

K poskytování finanční pomoci potřebuje MMF odpovídající zdroje, kterých se mu ale v poslední době příliš nedostává. Problém likvidity pocítil MMF znatelně v souvislosti s finanční krizí eurozóny. Základním zdrojem poskytování půjček členským zemím jsou členské kvóty a úvěrové limity, jejichž výše je závislá na kvótě. Zvýšením členské kvóty a poskytnutím půjček se zvyšuje expozice dané země vůči MMF. V našem případě by dosáhla

čtvrtinu devizových rezerv. Nabízí se pak otázka, do jaké míry je v současné době vhodné se prostřednictvím MMF zapojovat výrazným způsobem do řešení problémů zemí, jejichž vlády se chovají nezodpovědně a nejsou ochotni slevit z nastavených štedrých sociálních programů, které nejsou schopné sami ufinancovat. Poslední pokusy MMF pomoci eurozóně vypovídají o tom, že MMF neprokázal dosud schopnost nalézt adekvátní řešení, které by přispělo ke stabilizaci paralyzovaných finančních trhů.

Otázkou pak je, zda je MMF skutečně schopen předvídat a řešit soudobé problémy světové ekonomiky. Je evidentní, že zdrojově na to není vybaven a pro návrhy na jejich zvyšování nemá dostatečnou podporu ani u členských zemí. MMF vznikl za zcela jiného ekonomického a politického rozložení sil ve světě. Původně řešil problémy pasivního salda PB a tomu odpovídaly i nastavené mechanismy jeho činnosti. Ty se po celou dobu fungování MMF nezměnily a tak se jeho realita rozchází s realitou světa.

Počátkem devadesátých let jsme vstoupili do jiné instituce, než jaká byla při svém založení a jinou se stala, díky změněné situaci na mezinárodních finančních trzích, za dobu našeho členství. To že tato instituce dostatečně nereaguje na rozložení ekonomické síly ve světě je zjevné a pokud chce nadále sehrávat důležitou roli v mezinárodním měnovém systému, musí se odpovídajícím způsobem reformovat. K tomu ale chybí dostatečná politická vůle a tak stávající reformní kroky jsou dosti rozpačité a nemají na základní charakteristiky funkčnosti MMF viditelný dopad. Pro nás, jako akcionáře, který do MMF vložil, z našeho pohledu nemalý vklad, z toho plyne, že bychom měli nejen kriticky pohlížet na její činnost ale snažit se z pozice, kterou jsme za dobu našeho členství získali, iniciovat a podporovat takové reformní kroky, které by přispěly ke zvýšení legitimacy této instituce, což by jí umožnilo lépe plnit její poslání a mohla tak uhájit své místo v mezinárodním měnovém systému.

Literatura:

- [1] Bakule, V. (1976): *Světové finance*. Praha, SNTL, 1976.
- [2] Bakule, V. (2001): *Mezinárodní měnový fond: Cíle a jejich realizace I*. *Ekonomie a Management*, 2001, roč. 4, č. 1, s. 7-11.
- [3] ČNB (2014a): *Archiv České národní banky. Fond Státní banky Československé – S VII/a – 218*. Praha, Česká národní banka, 2014.
- [4] ČNB (2014b): *Archiv České národní banky. Fond Státní banky Československé – S VII/a – 261*. Praha, Česká národní banka, 2014.
- [5] ČNB (2014c): *Interní materiály*. Praha, Česká národní banka, 2014.
- [6] Fárek, J. (1990): *Mezinárodní měnový fond v soudobém světovém hospodářství a důvody pro vstup Československa*. *Finance a úvěr*, 1990, roč. 40, č. 2, s. 125-138.
- [7] Hampl, M. (2010): *Obnovené členství ČR v MMF – 20 let poté*. *Centrum pro ekonomiku a politiku Newsletter*, 2010, roč. 8, č. 9, s. 1-2.
- [8] Horsefield, J. K. (1969): *The International Monetary Fund 1945-1965, Vol. I. Chronicle, Vol. II. Analysis, Vol. III. Documents*. Washington, D. C., International Monetary Fund, 1969.
- [9] Chmela, L. (1949): *Přednáška generálního ředitele Národní banky československé Dr. L. Chmely v Čs. národohospodářské společnosti*. *Hospodář*, 1949, roč. 4, č. 11, s. 3.
- [10] IMF (1995): *Czech Republic Accepts Article VIII Obligations, Press Release, No. 95/53*. [online], Washington, D. C., International Monetary Fund, c1995, [cit. 21. 9. 2014], <<http://www.imf.org/external/np/sec/pr/1995/pr9553.htm>>.
- [11] IMF (2013): *International Monetary Fund Annual Report 2013, Appendix II. Financial Operations and Transactions*. [online], Washington, D. C., International Monetary Fund, c1995, [cit. 21. 9. 2014], <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2013/eng/pdf/a2.pdf>>.

- [12] Jonáš, J. (1993): *Československo v Mezinárodním měnovém fondu – zkušenosti z let 1990-92*. Finance a úvěr, 1993, roč. 43, č. 4, s. 140-154.
- [13] Jonáš, J. (1994): *Půl století Mezinárodního měnového fondu*. Ekonom, 1994, roč. 49, č. 23, s. 57-58.
- [14] Klaus, V. (2013): *Dvacet let české měny*. Praha, Institut Václava Klause, Centrum pro ekonomiku a politiku, 2013.
- [15] Marková, J. (2006): *Mezinárodní měnová spolupráce*. Praha, Oeconomica, 2006.
- [16] Němeček, E. (2000): *Mezinárodní měnový systém – otázka konvertibility, stability a likvidity*. Praha, Karolinum, 2000.
- [17] Olšovský, L. (2000): *Mezinárodní měnový fond, jeho činnost a struktura*. Bankovníctví, 2000, roč. 8, č. 8, s. 16-18.
- [18] Sedláček, P. (2008): *Mezinárodní měnový fond ve 21. století*. Praha, C. H. Beck, 2008.
- [19] Singer, M. (2011): *Půjčka MMF: Fakta a důvody mých rozpaků*. [online], Praha, Česká národní banka, c2011, [cit. 21. 9. 2014], <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2011/cl_11_11122_0.html>.
- [20] Solomon, R. (1982): *The International Monetary System 1945-1981*. New York, Harper & Row, 1982.
- [21] Sucharda, B. (1979): *Mezinárodní měnová soustava v pohybu*. Československá obchodní a průmyslová komora, Praha 1979
- [22] Sucharda, B. (1991): *Bretton-woodské instituce očima pamětníka*. Mezinárodní politika, 1991, roč. 15, č. 1, s. 28-30.
- [23] Vencovský, F. – Jindra, Z. – Novotný, J. – Půlpán, K. – Dvořák, P. aj. (1999): *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha, Bankovní institut, 1999.
- [24] Vencovský, F. – Půlpán, K. aj. (2005): *Dějiny měnových teorií na českém území*. Praha, Oeconomica, 2005.
- [25] Vencovský, F. (2000): *U zrodu Mezinárodního měnového fondu*. Bankovníctví, 2000, roč. 8, č. 8, s. 13-14.
- [26] Vencovský, F. (2003): *Vzestupy a propady československé koruny*. Praha, Oeconomica, 2003.

Postavení České republiky v Mezinárodním měnovém fondu

Jana Marková

ABSTRAKT

Předložená stať se nejprve zabývá prvním členstvím Československa v Mezinárodním měnovém fondu v letech 1945 – 1954 a popisuje okolnosti našeho vyloučení z této instituce. Československo patřilo mezi zakládající země bretton-woodských institucí a naše postavení v MMF bylo zpočátku velmi dobré. Změna politické i ekonomické orientace po únoru 1948 vedla k postupnému zhoršení našich vztahů s MMF, které nakonec vedly k našemu vyloučení z obou institucí. Další část statě je věnována postavení České republiky v MMF od obnovení jejího členství v roce 1990. Od té doby se naše pozice v této instituci změnila. Z příjemce finanční a technické pomoci jsme se stali věřiteli MMF a podílíme se i na poskytování technické pomoci. Naše devizová expozice vůči MMF roste a tím se zvyšuje i možné riziko nesplacení takto investovaných prostředků.

Klíčová slova: Bretton-Woodský měnový systém; Mezinárodní měnový fond; Reforma governance; Reforma členských kvót

The Position of the Czech Republic at the International Monetary Fund

ABSTRACT

The following article first discusses the first membership of Czechoslovakia in the International Monetary Fund in the years 1945 – 1954 and describes the circumstances of our exclusion from this institution. Czechoslovakia was one of the founding countries of the Bretton-Woods institutions and our position at the IMF was initially very good. The change of political and economic orientation after February 1948 led to a gradual deterioration of our relations with the IMF, which ultimately resulted into our exclusion from both institutions. Next part of the paper is devoted to the position of the Czech Republic at the IMF since the restoration of its membership in the year 1990. Since then, our position in this institution changed. From the beneficiary of financial and technical assistance we have become creditors of the IMF and participate and provide technical assistance. Our foreign currency exposure to the IMF grows, increasing the risk of payment failure of so invested financial means.

Key words: Bretton Woods Monetary System; International Monetary Fund; Governance Reform; Reform of Member Country's Quotas.

JEL classification: F33.